

IZ POVIJESTI KOPRIVNIČKIH CEHOVA

Franjo HORVATIC

Uvodni tekst pravila djeteća Starog ceha koprivničkog iz 1795. godine

DJETIČKA PRAVILA
KOPRIVNIČKOG
»STAROG CEHA«:
KOVAČA, BRAVARA,
CESTARA, SEDLARA,
REMENARA, KRZNARA,
SREBRNARA, STOLARA,
NOSAČA, STAKLARA I
SAPUNARA IZ 1795.
GODINE

Slabljenjem turske imperije sredinom 17. stoljeća, konačno je minula stalna opasnost za Podravinu i grad Koprivnicu od učestalih turskih provala, paljenja i pustošenja. Tek tada, nakon više od stotinu godina prekida, »Slobodni kraljevski grad Koprivnica« (Povelja Ljudevita I iz 1356.) nastavlja svoj razvoj kao varoš.

Iako još uvijek velik utjecaj na razvoj grada i njegovu upravu vrši stacionirana njemačka vojna posada u tvrđavi, ipak Koprivnicu 17. i 18. stoljeća karakterizira brzi procvat trgovine i zanatstva. U vezi s tim dolazi do osnivanja cehova i cehovskih udruženja.

Karakteristično je napomenuti da su koprivnički cehovi prepisivali svoja pravila ili od zagrebačkih ili od varaždinskih cehova (vidi Zbornik Muzeja grada Koprivnice, 1946—1953, str.: 13, 21, 75-81), što naravno ne umanjuje njihovu vrijednost.

Isto tako, vrlo je važno uočiti činjenicu da cehovi u Koprivnici pišu svoja pravila dvojezično: na njemačkom jeziku i staroj hrvatskoj kajkavštini. Time se djelomično odupiru rastućoj germanizaciji, ali istovremeno, što je za nas još značajnije, ostavljaju nam mnoštvo izvanrednih lokalnih podataka o starim nazivima, danas već potpuno zaboravljenih obrta i običaja 17. i 18. stoljeća.

Najstarije cehovsko udruženje zlatara, kovača, bravara, mačara, remenara i sedlara, osnovano je u Koprivnici 1635. godine, o čemu nam svjedoči sačuvana originalna povelja u koprivničkom muzeju. Do početka 19. stoljeća u gradu djeluje devet cehova. U četiri ceha rade obrtnici jedne struke, a pet ih je mješovitih. Do danas su djelomično sačuvana razna cehovska pravila, knjige i alati, no značajno je spomenuti da su cehovske zastave kompletno sačuvane u zbirci cehalija našeg muzeja.

Opće je poznato da su majstorska udruženja, odnosno cehovi, donosili stroga pravila ili artikulaše, čijih se odredbi u pravilu morao strogo pridržavati svaki zanatlija pojedinačno, a ceh kolektivno kao udruženje. Kao primjer nekih odredbi, navodimo da su majstori morali izrađivati predmete ili robu strogo određene kvalitete i u određenoj količini, kako jedan drugome ne bi konkurirali na tržištu. Također je bilo zabranjeno napadno reklamiranje proizvoda, osim izlaganja ispred radnje »remek-djela« koje je kupca upoznavalo čime se majstor bavi, odnosno što se kod njega može kupiti. Nadalje, svi su majstori, već prema njihovom broju u gradu i potrebama za određenom robom, mogli držati određeni broj naučnika, tj. djetića.

Sva će ova ograničenja pojavom kapitalističkih odnosa postati velika kočnica bržem razvoju proizvodnje i većim potrebama za robom, pa će i cehovska udruženja s vremenom morati propasti.

Dakle, djetići, kao i majstori, morali su se strogo pridržavati artikulaša koji

su u detalje regulirali njihov rad, naukovanje, pa čak i privatni život. Bilo je uobičajeno da svaki ceh, pored cehovskih pravila, propiše i posebna pravila za djetiće. Takve artikulaše propisao je i »Stari ceh«: kovača, bravara, cestara, sedlara, remenara, srebrnara, krznara, stolara, nosača, staklara i sapunara iz Koprivnice 19. 7. 1795. godine.

Pravila se dijele na jedanaest glava:

1. Od službe božje,
2. Djetićka prava,
3. Od mladih djetića koji se kod ovog ceha oslobode,
4. Traženje posla djetićima koji dolaze,
5. Od djetićev koji odlaze,
6. Od pogrešaka (ekscesa) i kazna djetića,
7. Od tacpehara djetićkoga,
8. Od dužnosti djetićke kada hoće doći u ceh ili majstor postati,
9. Od betežnikov,
10. Od sprevodov cehovskih,
11. Zadnji.

Iz navedenih artikulaša donosim nekoliko najzanimljivijih, s tim što ću staru kajkavštinu, radi boljeg razumijevanja, na nekim mjestima podesiti prema današnjem književnom jeziku.

Artikuluš 3.

OD MALIH DJETIĆA KOJI SE KOD OVOG CEHA OSLOBODE

»Kad se koji djetić oslobodi i bude želio doći u djetićko bratstvo, mora pokazati odgovarajuće svjedočanstvo da je od poštenoga roda i pravedne kuće, da je kod svojega majstora

godine nauka svog zanata pokorno i vjerno ispunio, te ako takve dobre preporuke bude imao, biti će primljen među poštene mladiće i u knjigu djetićku ga budu dužni zapisati. Zato mu bude dužnost uplatiti u djetićku ladicu jedan forint i također pet groša za pisanje«.

Artikuluš 4.

OD TRAŽENJA POSLA DJETIĆIMA KOJI DOLAZE

Prvo:

»Dekan majstor je dužan da svaki mjesec odredi dva djetića koji će tražiti posao u ovom kraljevskom gradu, onim djetićima koji pridolaze kod starijih majstora ovoga ceha.

Ako koji djetić dođe u nedjelju pred podne, te si ne ishodi pronaći posao u nedjelju, nego za drugi dan ostavlja traženje posla, nisu mu dužni tražiti posao do druge nedjelje. Ako pak dođe u ponedjeljak, do četvrtka neka slobodno traži posao, koji pak dođe u petak ili subotu, takvom se ne mora tražiti posao do nedjelje«.

Drugo:

»Djetić koji u varoš dođe dužan je pitati za gospodina oca-meštra kuću. Ako pak u ovom gradu nikad nije bio, pa bi vidio majstora svoje struke kako radi, dužan mu se je pokloniti i pitati jesu li majstor ili djetić. Ako mu odgovori da je majstor, dužan ga je moliti da mu dade jednog inasa do kuće gospodina oca-meštra. Ako mu ga dade, dužan mu je zahvaliti i službu svoju preporučiti, zatim otići do oca-meštra. Kada dođe k ocu-meštru, dužan se je pokloniti, za-

željeti dobar dan i prositi za stan. Kasnije moliti da mu otac-mešter po dekan-meštru ili po mladićima koji su postavljeni za traženje posla pronađu posao. Ako ovi dođu, koji su izabrani za traženje posla, dužni su pozdraviti gospodina oca-meštra i pitati što im dobra zapovijeda. Otac-mešter neka odgovori: »Ništa drugo, nego je ovaj djetić došao tražeći me da vam kažem ako bi mu vi mogli u ovom gradu

kod kojega majstora naći posao za petnaest dana«.

Zatim je dužan djetića pitati ima li izabranog majstora ili je možda došao po listu. Ako reče da nema izabranog majstora, niti je došao na preporuku, onda su dužni ovi djetići koji su postavljeni za traženje posla, prema običaju kod starijih majstora da mu potraže posao za petnaest dana«.

Treće:

»Dužni su mladići, ništa manje nego prvo, uzeti od pridošlice pašuš ili svjedočanstvo i cehovskom poglavaru ili određenom za to majstoru odnijeti i ako od ovog spomenutog cehovskog poglavara bude dobro pregledan s njegovim dopuštenjem mogu tražiti posao za pridošlog djetića, prije nikako. Ali ako bi drugačije tko uradio, uvijek koliko puta to uradi, toliko puta s dva forinta bude kažnjen, a ova se kazna bude morala dati u cehovsku ladicu. Samo tako s ovakvim djetićima ima se učiniti, da uvijek ili list ili svjedočanstvo neka pokaže, a bez dopuštenja ni jedan djetić ne smije niti jednom majstoru otići na posao. Djetići pak koji traže posao, ne smiju potrošiti više od dva sata, a koji ne izvrše te ostanu dulje, moraju kao globu platiti deset groša i to svome majstoru gdje su svoj posao zamudili«.

Kao što vidimo, ceh se brine i čak stavlja u svoja pravila odredbe o zapošljavanju pridošlih naučnika u grad. Uočljivo je da je vrlo lako doći do posla kao naučnik, no to ne znači da je vrlo lako izučiti zanat i postati od naučnika majstorom. Zanat se izučavao pet i više godina, uz obavezno vandrovanje iz grada u

Pravila koprivničkog mješovitog ceha iz XVIII stoljeća

Metalni okvir u kojem su djetici nosili tadašnje radne knjižice prilikom njihova »vandranja« kod drugih »meštrov« u raznim trgovišćima

grad i težak rad kod majstora u svojoj struci i obavljanje drugih poslova u majstorovoj kući.

Artikuluš 6.

OD POGREŠAKA (EKSCESA) I KAZNI DJETIĆA

Prvo:

»Ako koji djetić uradi kakvu pogrešku, budu ga mladenci mogli kazniti. Međutim, globa koja se određuje prema težini pogreške, ne smije biti viša od dva dukata koji se uplaćuju u djetićku ladicu. Ako je pak koji djetić zavrijedio veću kaznu, dužnost je djetićkog dekana da ovakvog krivca ili djetića prijavi ceh-meštru i plemenitom cehu preda na sud.«

Drugo:

»Ako koji djetić svojega gospodara majstora ili majstoricu špotom i nepoštenjem zbantuva i bez dopuštenja otiđe, takvog ne smije ni jedan majstor uzeti u zaštitu niti mu se ne smije dati otići dok se sa svojim majstorom ne pomiri.«

Treće:

»Majstorski djetić ne smije ostati noću izvan majstorove kuće dulje od deset sati na večer. Koji to prekrši, mora platiti pet groša. Ako pak ostane na spavanju izvan majstorove kuće, dužan je platiti deset groša.«

Četvrto:

»Ako je djetić koji dan u tjednu kod svog majstora izostao iz svoje nemarnosti, majstor mu je dužan ustegnuti jedan forint. Ako to majstor ne bi učinio ili neće iskazati pri cehu, on će biti bez ikakve milosti dužan platiti u cehovsku la-

dicu dva forinta, koliko puta to ne uradi, a dozna se, toliko će puta biti dužan duplo od djetića rečenu kaznu platiti.«

Peto:

»Majstorski djetić se neka i s drugim poštenim mladićima druži, a ne s kakovim kočijašima ili slugama. Krčme ili druge kakove igre neka ne pohađa. Koji to prekrši, takav deset groša za globu bude morao platiti.«

Šesto:

»Koji se pak nađe pod prozorom da prisluškuje, a također i koji pijan dođe kući k majstoru i napravi kakvu buku ili kakav posao ogovara, ili prigovara, ovakav također pet groša birsaga mora platiti. Zatim pak djetić, kad gospodar nema slugu, dužan je bez opomene u određenom vremenu ustati, zapaliti si svijeću i svoj posao pošteno raditi i izvršavati. Također djetić nikuda ne smije iz

dućana ili radionice gdje radi bez gospodarevog dopuštenja otići ili kuda slugu poslati. Isto tako ni jedan djetić majstorski, po cijenu svog zanata ne smije ići raditi k onakovome majstoru koji u cehu ne bi bio pokoran i radi nepokornosti svoje kaznu određenu neće plaćati i zbog toga uzroka njemu je posao i družina zabranjena. Koji djetić učini suprotno, do određenog vremena ne smije ni pri jednom majstoru raditi dok za to ne dobije odo-brenje svih majstora.»

Sedmo:

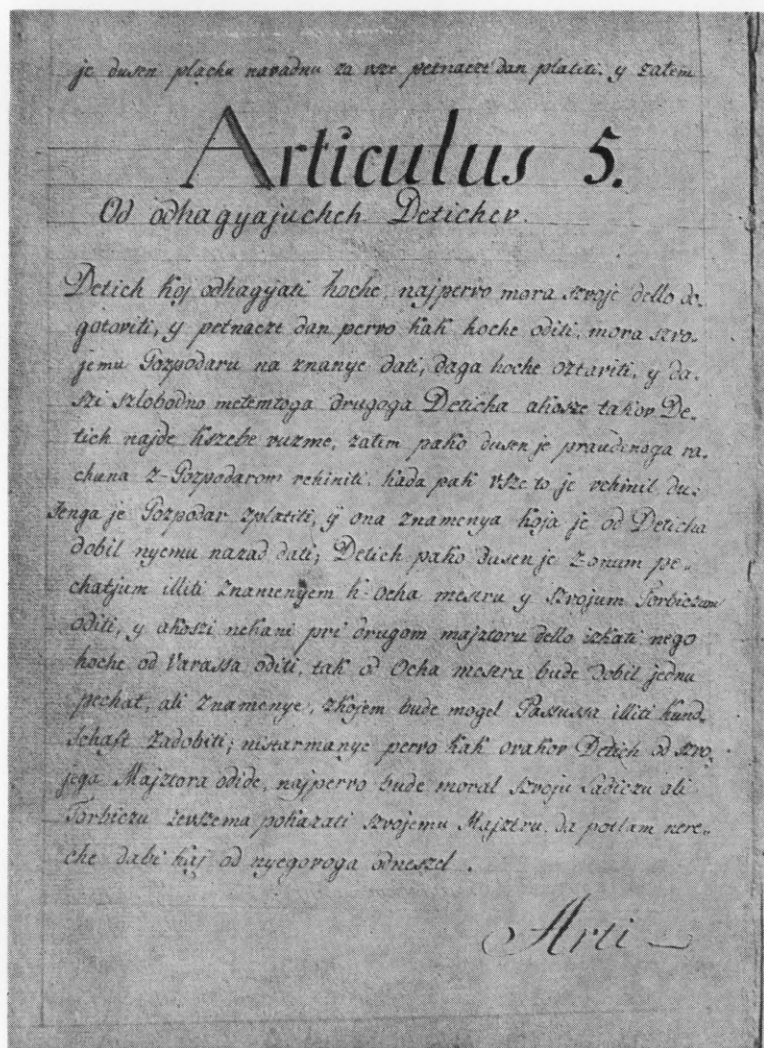
»Ako će se saznati da je djetić radio kod fušara, takvom se zabranjuje raditi kod bilo kojeg majstora u ovom gradu. ...

Isto tako, ako djetić ubije čovjeka, ili bi pao hotimično u kakvo nepošteno dugovanje, takvog bez ikakve milosti iz redova majstora i djetića treba isključiti.«

Artikuluš 8.

O DJETIČKIM DUŽNOSTIMA KADA ZELE DOĆI U CEH ILI POSTATI MAJSTORI

»Ako djetić hoće postati majstor ili član ceha, mora biti rimo-katoličke vjere, a za proglas platiti jedan rajnski forint. Zatim, pred cehom mora dokazati porijeklo i ispunjenje službe u nauku, kao i vjerodostojno svjedočanstvo o tri godine vandrovanja. Zatim, neka mu se na kraju pročitaju cehovski artikuluši i protumače na materinjskom jeziku, bez ikakve takse ili plaćanja. Zatim mu se preporuča jedan majstor kod kojeg će raditi godinu dana ili tako rečeno »ljetu majstorsko«. Poslije toga dužnost je Plemenitog ceha da

Faksimil pete glave pravila
djetića Starog ceha kopriv-
ničkog

ga prijavi kod Magistrata za prijem u Purgeriju. Kada je to urađeno, djetić može započeti majstorsku godinu i pokazati znanje u svom zanatu. Tada mu se određuje Remek koji je koristan za njegov zanat, a može se kasnije i prodati.

Kada je načinjen Remek i od cehovskih majstora pred komesarom pregledan i potvrđen, djetić se proglašava za majstora, a za taksu dužan je platiti petnaest rajnskih forinti u majstorsku ladicu. Kada to uradi, svoj zanat će slobodno obavljati, a biti će mu dozvoljeno držanje i djetića i slugu. U protivnom, koji u izradi Remeka učini kakve manje pogreške, takve će moći otkupiti. Ako pak u izradi Remeka ne uspije, te ga majstori ne prihvate, takav se treba naučiti bolje svom zanatu i bude natrag poslat na vandrovanje bez ikakve globe. Ako je djetić unaprijed uplatio taksu, ima mu se to vratiti. Domaći pak majstorski sin ili koji uzme kćer ili udovu majstorsku za drugaricu, biti će oslobođen od polovice majstorske takse, drugim pak svim dužnostima, također kao i stranci, prema ovom artikulušu bude morao udovoljiti. Niti po ovom cehu ili Magistratu ne budu mogli biti oslobođeni ni jedan takav djetić niti domaći niti strani od gore navedenih dužnosti ni pod koju cijenu.«

Svaki djetić, bilo koje struke, po cehovskim pravilima dužan je bio izraditi remek-djelo u čijoj je izradi njegovo znanje zanata i smisao za ukrašavanje i oblikovanje predmeta dolazilo do potpunog izražaja. Često je majstor izlagao Remek kao primjer svoje najbolje izrade. Naime, već sam spomenuo da je na-

padno reklamiranje proizvoda bilo zabranjeno pa je već samo izlaganje Remeka bilo dovoljna reklama.

U Zadnjem artikulušu daje se na znanje svim majstorima i djetićima: da mlađi trebaju poštivati starije, da se svi sporovi

rješavaju mirnim i prijateljskim načinom i da se uvijek pred Plemenitim cehom moraju položiti računi o poslu i novčanom poslovanju. Nadalje, apelira se na majstore i djetiće da vode naročitu brigu o djetićkom novcu i pravima.

POPIS NEPOZNATIH RIJEČI

Cehovske starješine:

Czeh mester
Vice czech mester
Biar mester
Dekan mester
Ocha mester

mester = majstor, zanatlija
artikuluš = pravilo
spolar = bravar, limar
djetić = naučnik
betežnik = bolesnik
sprevod = sprovod, pogreb
djetićki tachpehar = učlanjenje u djetićko bratstvo

tišlar = stolar
dukat = stara novčana jedinica
forint = novčana jedinica
grosch = novčana jedinica
Mlado leto = Nova godina
inas = sluga
špot = vikanje, ironija
pri = kod
pred = prije
varoš = mjesto, grad
prositi = moliti, zamoliti
list = pismo
pašuš = putnica, isprava
zamuditi = zaostati u poslu, zakasniti
vandrovanje = putovanje uz rad
mladenci = stariji djetići
zbantuvati = uznemirivati, uzrujavati
birsag = globa, kazna
fušar = zanatlija koji nije član ceha
Magistrat = uprava grada
Purgerija = udruženje građana nekog grada
Remek = ogledni predmet, proizvod

LITERATURA:

1. Pravila ceha iz 1795.
Zbirka cehalija Muzeja
grada Koprivnice
2. Zbornik Muzeja grada
Koprivnice, 1946—1953.
3. Anđela Horvat — Osvrt
na urbanizam Koprivni-
ce Bülletin odjela VII.
za likovne umjetnosti,
JAZ-u, Zagreb, god. VIII.
(1960) br. 2 i 3
4. Sonja Kolar, Franjo
Horvatić — Grad i opći-
na Koprivnica, Osvrt
na historijska zbijanja,
Koprivnica 1969.
5. Joanis Bellosytenez,
Gazophylacium, Zagra-
biae — In Anno Domini
MDCCXL.